

ניצה בן־ארי:

”כשאני מתרגמת אני נהנית להיות חסרת־אישיות לחלוטין. איזה עונג”

1. את נאמנותי אני חבה בראש וראשונה למחבר המקורי. אם לא הצלחתי להעביר אותו/ה, כי אז נכשלתי כישלון חרוץ. ומכיוון שהוא מתחלף כל פעם, זו בכל פעם משימה חדשה, עולם חדש, פלא חדש.

2. אני לא מגדירה את עצמי כסופרת. כתיבתי המקורית היא בתחום ספרות עיון ומחקר. אם אני כותבת משהו ”ספרותי” יותר מדי פעם, אני רוצה שקולי יישמע. בתרגומי, אני משתיקה או מנסה להשתיק אותו. אני רוצה לקוות שכתביבתי המקורית משקפת את האישיות שלי, ואילו בתרגומים אין לי אישיות. אני נהנית להיות חסרת־אישיות לחלוטין. איזה עונג.

3. בכל הנוגע למטפורות על תרגום אני מסכימה עם מטפורות אחרות, מודרניות יותר, אלה הרואות במתרגם ”תורם דם”, שבלעדיו המחבר המקורי לא יזכה לחיים בעולם שמחוץ לארצו, אבל גם ”מוצץ דם” (מטפורות של סינתיה אוזיק). גם ”כפילו של הסופר” מקובל עלי. ותמיד במידה של ענווה. כל המטפורות האחרות ניגשות לנושא בגישה ערכית (כמה ניתן להעביר, כמה ”הצלחנו” להעביר), ובגישה גברית מצו’איסטית (הסופר הוא גבר והמתרגם אישה). פאסה.

4. ממש לא מסכימה עם לואיס קרול. בסוגי הספרות שתרגמתי ושמעניינים אותי, הצליל, המקצב, החרוז, משחקי המילים והמצלולים חשובים לא פחות מהמשמעות. מי כלואיס קרול ידע זאת...

5. בתחילה לא בחרתי בין קלאסיקה לספרות עכשווית, אלא קיבלתי על עצמי מה שהציעו לי, ולמזלי היו אלה ספרים נהדרים, מארבע שפות: אנגלית, צרפתית, גרמנית ואיטלקית. זה היה מגוון מאוד, וזה היה אתגר גדול. האגוז הראשון הקשה לפיצוח היה ”ברלין אלכסנדרפלאץ” לאלפרד דבלין, שהיו בו – בנוסף לז’רגון של הפושעים – המון אלוזיות לקלאסיקה. אחריו באו טוני מוריסון (”חמדת”, ”ג’אז”) ותומס ברנרד (”בטון”) ונטליה גינזבורג (”כל אתמולינו”) ולואיס קרול (עם ”ציד הסנארק” המטורף שלו) – ואחרי אלה כבר לא הסתפקתי ב”סתם” רומנים וחיפשתי אתגרים יותר ויותר מעניינים. כך הגעתי לקלאסיקה. תרגמתי את המחזה ”השודדים” של שילר, אחריו את ”פאוסט” של גתה, וגם את ”הרמן דורותיאדה” שלו, וכשאחזור לתרגום (אחרי שאסיים את כתיבת המונוגרפיה של ס. יזהר) אחפש לי עוד התמודדויות מטורפות כאלה.

6. שאלות לא פשוטות. תרגום עיוני ודומיו קשים לא פחות מתרגום ספרותי, אלא שהקשיים בהם הם מסוג אחר. יותר ברמה הלקסיקלית – למצוא את האקוויולנט המדויק בשפה/תרבות אחרת. ברגע שיש בידך מודל לכך, למשל חוזה שכירות אחד, פתרת את מרבית הבעיה, ועל זה מתבססות תכנות (TM) Translation Memory כאלה ואחרות.

תכנות תרגום אינן יכולות להתמודד עם תרגום ספרותי. התרגום הספרותי קרוב מאוד לכתיבת ספרות, בהבדל גדול אחד – שאינך אמור להמציא. הספר נתון, הוא נבדה מדמיונו של אחר, ואתה צריך לכתוב אותו מחדש, בשפה אחרת. בתוך מיטת סדום הזאת, ייתכן שתצטרך לחפש "המצאות" זהות/דומות/אקוויולנטיות לאלה שהמציא המחבר, אבל השאיפה שלך היא שיישמר סגנונו המיוחד של המחבר. לא שהקורא ייקח את התרגום לידו ויאמר – אהה! זה תרגום, זה ברור מן המשפט הראשון. וחלילה שלא יאמר – אהה! זה תרגום של X, אני מזהה אותו מיד. אלה מחטיאים את המטרה. הוא צריך לומר – מיד רואים שזה בורחס...

אין סיבה להסתיר את העובדה שהספר מתורגם, הרי לא נעברת אותו וגם לא נייהד אותו. וייתכן שאפילו נרצה שנופך מן השפה המקורית יישאר בו. אז נעשה כהמלצתם של שלייתארכר ושל גתה בעקבותיו, ונאלץ את הקורא לקום מכורסתו הנוחה ולנדוד למחוזות הטקסט המקורי. וזה הישג לא קטן, בהתחשב בעובדה שהקורא הוא עצל מטבעו...

מה הופך תרגום ליצירת אמנות? מי שיודע להגדיר יצירת אמנות – שיגיד לי. איך אמר שופט בית המשפט העליון האמריקני פוטר סטיוארט במשפט נגד החרמת הסרט "הנאבים" של לואי מאל כפורנוגרפיה: "אני לא יודע להגדיר פורנוגרפיה, אבל אני יכול לזהות אותה מיד" (I know it when I see it). אם הקורא חוֹה חוויה – קשה, נעימה, משעשעת, מטרידה, מכאיבה, מרוממת, לפי כוונת המחבר – ואם הוא לוקח אותה אתו למסע חייו – מה טוב. יצירת אמנות, תהא הגדרתה מה שתהא, עושה לך משהו, ואז הופכת לחלק ממך וממשיכה ללכת אתך.

7. כשהייתי בת שבע-עשרה המורה לספרות הביא לכיתה טקסטים במקור, בשפות שונות, שאת חלקן הגדול לא הכרנו. הוא קרא לנו אותם בקול, כדי שנתרשם מהצליל, ואחר כך קרא את התרגום. אז החלטתי שגם אני רוצה לעסוק בכישוף הזה. בכיתה י"ב תרגמתי להנאתי את הסיפור "אוולין" של ג'ויס, וראיתי שאין לי כלים לטפל ברב-לשוניות שלו. למדתי. לימדתי אנגלית בתיכון והשקעתי בזה את כל מאודי. רק בגיל שלושים ושלוש, כשנסענו לשליחות לחו"ל, פתאום היה לי הרבה זמן פנוי והרבה חשק לעסוק בשפע התרבויות/השפות שבתוכי ומסביבי. ביריד הספרים בפרנקפורט פגשתי את אהד זמורה וביקשתי ממנו ספר לתרגום. משום מה הוא נתן בי אמון, והציע לי את "הספר אשר לאמי", לאלבר כהן. זו היתה חוויה מכוננת. עד היום אני אסירת תודה לו על ההתחלה היפה שהעניק לי.

8. אני מתרגמת כמו שאני נושמת. באופן טבעי. אני עושה את זה מאז שנולדתי, כי אצלנו במשפחה דיבר כל אחד מינימום חמש שפות, ולא טרח להודיע שהוא עובר משפה לשפה. גם הבנים שלי נדבקו בחיידק הזה, וכל אחד מהם תרגם ספרות, אתי או לחוד. תרגום ספרות הוא העיסוק הכי מרגיע והכי מרגש שאני מכירה, עד כמה שזה נשמע אבסורדי. הוא מאפשר

לי להיכנס לראשם של סופרים גדולים, לעקוב אחר מהלך מחשבתם, לגלוש בעקבות האסוציאציות שלהם, לראות דרך העיניים שלהם ולחיות גם את חייהם. כך אני יכולה להחליף זהויות וליהנות מחיים נוספים (more lives). די מטריד אותי שיש רק חיים אחד!

10. מתרגומי שלי, היצירה הקרובה ללבי ביותר היא "פאוסט" של גתה. בעצם, אצלי בראש, זאת עבודה שעוד לא סיימתי. הייתי יכולה להמשיך לתרגם אותה עוד ועוד, ומדי פעם צץ לי בראש עוד פתרון לבעיה מציקה שהיתה שם. כשאני חסרת מנוחה, כשאני מודעת לכך שהאדם קצובים ימיו, כל אשר יעשה רק רוח (הו "גלגמש" בתרגומה המופלא של ש. שפרה), אני לוקחת למיטה את גתה. מתרגומים של אחרים – בכל תקופה קרוב ללבי תרגום אחר: תרגומי אנדרסן שעשה דב קמחי שבו את לבי בילדותי. תרגומי א. כרמי לדיימון ראניון הצחיקו אותי בנעורי. תרגומי אלתרמן לשירי קדיה מולודובסקי ליוו אותי כשגידלתי את ילדי. תרגומו של אוסטרידן ל"מאה שנים של בדידות" של מארקס, ותרגומי מרים טבעון לסרמאגו הילכו עלי קסם בבגרותי. לאחרונה עשו זאת תרגומיה של ש. שפרה לספרות המזרח הקדום. הקינה על מות האל דומוזי-תמוז, מתוך המיתוס הגדול על "ירידת איננה לשאול" מסוף האלף השלישי לפני הספירה, תמיד מעלה בי דמעות.